การกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่” ในภาษาไทย

***อารียา ทองลอง*[1]**

***สาโรจน์ บัวพันธุ์งาม*[2]**

รับบทความ 24 กันยายน 2567 แก้ไขบทความ 22 พฤศจิกายน 2567 ตอบรับ 21 ธันวาคม 2567

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มุ่งนำเสนอกระบวนการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่” ซึ่งเป็นคำที่มีเนื้อหาเฉพาะ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2328) จนถึงสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2566) และเก็บข้อมูลเฉพาะที่เป็นงานเขียนประเภทร้อยแก้วเท่านั้น ผลการศึกษาพบว่า คำปฏิเสธ *หาไม่* ก่อนที่จะกลายเป็นคำสันธานอย่างสมบูรณ์นั้นได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นศัพท์ โดยวลีบอกปฏิเสธได้กลายไปเป็นคำปฏิเสธ ผ่านกระบวนการที่วลีกลายเป็นคำ อย่างไรก็ตาม ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้เกิดกระบวนการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่” ซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการทางวากยสัมพันธ์และกระบวนการทางความหมาย โดยมีกลไกสำคัญ 3 อย่าง ได้แก่ บริบทการปรากฏของภาษา การวิเคราะห์ใหม่ และการจางลงทางความหมาย

คำสำคัญ: คำปฏิเสธ, คำสันธาน, การกลายเป็นศัพท์, การกลายเป็นคำไวยากรณ์

[1]นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (First author)

[2]ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Corresponding author)

Grammaticalization to Conjunction of the Negator "ha:^{4}may^{2}" in Thai

Areeya Thonglong[1]

Saroj Buaphanngam[2]

Received 24 September 2024; revised 22 November 2024; accepted 21 December 2024

Abstract

This article aims to present the process of the grammaticalization to a conjunction of the negator *"ha:^{4}may^{2}"*, which is a word with specific content, studying data from documents from the early Rattanakosin period (B.E. 2328) to the present (B.E. 2566) and collecting data exclusively from written works in prose. The study found that the negator *"ha:^{4}may^{2}"* evolved into a conjunction after going through a lexicalization. The lexicalization occurred primarily through the negative phrase becoming a negator known as univerbation. However, during the early Rattanakosin period, the grammaticalization of the negator *"ha:^{4}may^{2}"* gradually occurred, which consists of both syntactic and semantic processes. Three key mechanisms include the linguistic contexts serving, reanalysis, and semantic bleaching.

Keywords: Negator, Conjunction, Lexicalization, Grammaticalization

[1]Graduate student, Department of Thai, Faculty of Humanities, Chiang Mai University (First author)

[2]Assistant Professor, Department of Thai, Faculty of Humanities, Chiang Mai University (Corresponding author)

บทนำ

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษาในปัจจุบัน “คำ” ถือเป็นหน่วยทางภาษาที่สำคัญและน่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจากคำประกอบไปด้วยเสียงและความหมายจึงทำให้การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษาที่อาศัยข้อมูลจากคำสามารถพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของภาษาได้หลายแง่มุม (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ 2526: 14) นอกจากนี้การอาศัยข้อมูลจากคำเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษายังสามารถพิจารณาการเรียงลำดับคำภายในประโยคและความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ของคำได้อีกด้วย ดังนั้น “คำ” จึงถือเป็นหน่วยทางภาษาที่มีบทบาทสำคัญและน่าสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษา

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคำในภาษาเท่าที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเชิงประวัติ กล่าวคือ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการด้านความหมายและไวยากรณ์ของคำในภาษาเท่านั้น วัลยา วิมุกตะลพ (2513) *ศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำสำนวน และลำดับของคำในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์* มิ่งมิตร ศรีประสิทธิ์ (2546) *ศึกษาเชิงประวัติของคำว่า “แล้ว อยู่ อยู่แล้ว”* เนติมา พัฒนกุล (2549) *ศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำในหนังสืออักขราภิธานศรับท์ของหมอบรัดเลย์* สุรีเนตร จรัสจรุงเกียรติ (2551) *ศึกษาเชิงประวัติของคำว่า “ยัง”* กรองกานต์ รอดพันธ์ (2555) *ศึกษาเชิงประวัติของคำว่า “ถึง”* ภคภต เทียมทัน (2561) *ศึกษาพัฒนาการของคำว่า “บน” ในภาษาไทยตามแนวอรรถศาสตร์ปริชาน* นฤบาล เหลืองรุ่งอุดม (2563) *ศึกษาความหมายและหน้าที่ทางไวยากรณ์ของคำว่า “ต่าง” เชิงประวัติ* นอกจากนี้ก็ยังมีนักวิชาการบางส่วนที่มุ่งศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงคำ หรือการกลายเป็นคำไวยากรณ์ (grammaticalization) เช่น จรัสดาว อินทรทัศน์ (2539) *ศึกษากระบวนการที่คำกริยากลายเป็นคำบุพบทในภาษาไทย* วรลักษณ์ วีระยุทธ (2556) *ศึกษาการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “ไป”* สัณห์ธวัช ธัญวงศ์ (2557) *ศึกษากระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำ “ไว้”* ศรีอังคาร ถาวโรฤทธิ์ และ เชิดชัย อุดมพันธ์ (2564) *ศึกษาการกลายเป็นคำสันธานของคำกริยา “กลับ” ในภาษาไทยสมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน* จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษาในระดับคำส่วนใหญ่เป็นการศึกษาข้อมูลคำคำหนึ่งหรือมากกว่า

เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลง พัฒนาการ หรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงของคำ คำนั้น หรือไม่ก็เป็นการศึกษากระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำเนื้อหา เช่น คำนาม คำกริยา กลายมาเป็นคำไวยากรณ์ เช่น คำสันธาน คำบุพบท

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ทางภาษาในระดับคำอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ คือคำบางคำในภาษาก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับคำนั้นอาจเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนามาจากหน่วยภาษาระดับวลีได้ โดยผ่านกระบวนการกลายเป็นศัพท์ (Lexicalization) อย่างในกรณีของคำปฏิเสธ *หาไม่* สันนิษฐานว่า กลายมาจาก วลีปฏิเสธ *ก็หาไม่* ซึ่งวลีปฏิเสธ *ก็หาไม่* นี้สันนิษฐานว่า น่าจะกลายมาจากวลีปฏิเสธ *หา...ไม่* อีกต่อหนึ่ง โดย นิดา จำปาทิพย์ (2557: 98, 134) ได้กล่าวไว้ว่า วลีปฏิเสธ *หา...ไม่* พัฒนามาจากวลี *หา...มิได้* ซึ่งแต่เดิมทำหน้าที่ปฏิเสธนามวลี มีความหมายว่า “หาบางสิ่ง แต่ไม่ได้สิ่งนั้นมา” ต่อมากริยา “หา” เกิดการเจือจางความหมาย (semantic bleaching) และวิเคราะห์ใหม่ (reanalysis) ให้เป็นวลีที่มีความหมายปฏิเสธแทน อย่างไรก็ตาม วลี *หา...มิได้* ดังกล่าวได้พัฒนามาเป็นวลีปฏิเสธ *หา...ไม่* ใช้ปฏิเสธกริยาวลี เช่น *หา*ใช่คน*ไม่* หมายถึง ไม่ใช่คน *หา*พบ*ไม่* หมายถึง ไม่พบ ทั้งนี้วลีปฏิเสธ *หา...ไม่* นี้เป็นวลีที่ไม่พบในสมัยอยุธยาตอนปลายและธนบุรี แต่พบได้ทั่วไปตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตั้งแต่รัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา อย่างไรก็ดี วลีปฏิเสธ *หา...มิได้* หรือ *หา...ไม่* นี้ ต่อมาได้พัฒนาไปเป็นคำปฏิเสธ *หาไม่* ซึ่งจะปรากฏร่วมกับคำ *ก็* ใช้เป็นวลีปฏิเสธกริยาวลี เช่น เขาจะมีความเกรงใจสักนิด*ก็หาไม่*

พัฒนาการเช่นนี้สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของความหมายและหน้าที่ของหน่วยภาษาระดับวลีอย่างค่อยเป็นค่อยไป ก่อนที่จะพัฒนากลายมาเป็นคำที่มีเนื้อหาบอกปฏิเสธ และกลายเป็นคำไวยากรณ์อื่นต่อไป นอกจากนี้ หากพิจารณาข้อมูลภาษาในยุคปัจจุบันกับข้อมูลภาษาในยุคสมัยที่มีช่วงเวลาห่างกันหลายร้อยปี จะสังเกตเห็นว่าคำปฏิเสธ *หาไม่* มีร่องรอยของการเปลี่ยนแปลงทางภาษา โดยสามารถพิจารณาจากตำแหน่งการปรากฏของวลีปฏิเสธ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) *ใช่ว่าเมืองปัตบองเมืองเสียมราฐเมืองสวายจิก สามเมืองนี้จะเกี่ยวข้องในองค์จันทร์ได้ว่ากล่าวเหมือนเมืองเขมรทั้งปวง**ก็หาไม่**# สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจัดแจง*

เศกองค์เองออกมาครองเมืองกัมพูชา ยกเอาพระยาอภัยภูเบศรเข้าไปอยู่ ณ เมืองปัตบองได้ปันแดนให้ขึ้นกับกรุงเด็ดขาดแล้ว

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จุลศักราช 1171-1174)

(2) ครั้นเมื่อเกินแผ่นดินกรุงธนบุรีแล้ว บุนนาคสีดาทำราชการฉลองพระเดชพระคุณในพระบรม-มหาราชวัง โปรดปรานพระราชทานเบี้ยหวัดถึงปีละ ๑๐ ชั่ง ทั้งเป็นเจ้าจอมตัวเปล่า ไม่มีพระองค์เจ้าและชาติตระกูล***ก็หาไม่***# ทราบว่าบิดาเป็นจีน มารดาเป็นญวน หาได้เป็นข้าราชการตำแหน่งใดไม่#

(ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 ภาคปกิณกะ ภาค 1 และประเพณีทำบุญวันเกิด)

(3) ถ้าเราจะทำให้เป็นที่เข้าใจเสียให้ชัดเจนว่า เราจะไม่คบค้าเขาเหล่านั้นอีกต่อไป เขาจะคงประพฤติ ชั่วอยู่ต่อไปได้***ก็หาไม่***# มีคนอยู่เป็นอันมากแม้ไม่เลวเท่าที่ข้าพเจ้ายกมากล่าวก็ดียังต้องนับว่ามีความผิดอยู่#

(โคลนติดล้อ)

(4) หากลูกเรือคนหนึ่งพลัดตกทะเลไป กัปตันมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือ# ***หาไม่***แล้วก็ถือว่าเป็นการงดเว้น เว้นแต่การช่วยเหลือดังกล่าวจะนำอันตรายมาสู่ผู้โดยสาร#

(Thai National Corpus)

(5) บทความที่ลึกซึ้ง สุขุม มีคัมภีรภาพ มักประกอบคำว่า แต่ ไว้เสมอ เนื่องเพราะจำเป็นต้องให้อรรถาธิบายสนับสนุนย่อหน้าที่แล้วอย่างสมเหตุสมผล# ***หาไม่***จะเป็นการกล่าวเหมาเอาง่ายถ่ายเดียวเหมือนด่วนสรุปหน้าตาเฉย#

(Thai National Corpus)

(6) การเดินทางตามคำบอกเล่าของเพื่อน ซึ่งประทับใจมาจากการอ่านบทประพันธ์ของนักเขียนรุ่นครูนั่นเอง จำต้องหาโรงแรมพักค้างคืนก่อน# ***หาไม่***ตองพากันนั่งรถเลยไปอีก ๓๐ กิโลเมตรเพื่ออาศัยนอนบ้านยายที่อำเภอขลุง#

(Thai National Corpus)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า บริบทการปรากฏในตำแหน่งของวลีปฏิเสธทั้ง 6 ตัวอย่าง มีบริบทแวดล้อมที่คล้ายคลึงกันมาก กล่าวคือ ตัวอย่างที่ (1) – (3) แสดง

บริบทการปรากฏของวลีปฏิเสธ *ก็หาไม่* ซึ่งเป็นการรวมกันระหว่าง ก็ และ หาไม่ อีกทั้งตัวอย่างที่ (4) – (6) ยังได้แสดงบริบทการปรากฏของคำปฏิเสธ *หาไม่* เมื่อพัฒนาเป็นคำสันธาน ฉะนั้น หากพิจารณาตำแหน่งที่วลีและคำดังกล่าวปรากฏจากตัวอย่างที่ (1) - (6) จะเห็นได้ว่า ทั้งวลีปฏิเสธและคำปฏิเสธดังกล่าวต่างก็ปรากฏในบริบทแวดล้อมที่คล้ายกัน กล่าวคือ ปรากฏระหว่างกลุ่มประโยคหรือข้อความที่ซ้ำกันและเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหมายและหน้าที่ได้ ซึ่งลักษณะการใช้หน่วยภาษาระดับวลีหรือระดับคำในบริบททางภาษาซ้ำกันเช่นนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดบริบทการปรากฏ (linguistic contexts serving) สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางภาษาจากหน่วยภาษาระดับวลีกลายเป็นหน่วยภาษาระดับคำได้

จากข้อสังเกตดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น จึงทำให้เกิดความสนใจในการศึกษานำร่องเกี่ยวการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในแง่มุมของกระบวนการการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธว่า *หาไม่* เพื่อแสดงให้เห็นถึงกระบวนการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธดังกล่าวได้อย่างเป็นระบบ

1.2 วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษากระบวนการการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่”

1.3 สมมุติฐาน

การกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่” เกิดจากกระบวนการกลายเป็นศัพท์ โดยตำแหน่งที่ปรากฏท้ายประโยคหรือระหว่างข้อความเอื้อให้เกิดการพัฒนาไปเป็นคำที่มีหน้าที่ทางไวยากรณ์ใหม่

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะกระบวนการกลายเป็นคำสันธานของคำว่า “หาไม่” ที่ปรากฏในงานเขียนประเภทร้อยแก้วจากเอกสารในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงปัจจุบันเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะวลีปฏิเสธ “หา...ไม่” หรือคำปฏิเสธ “หาไม่” ไม่พบในสมัยอยุธยาตอนปลายและธนบุรี แต่พบได้ทั่วไปในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

1.5.1 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับกระบวนการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่”

1.5.2 คัดเลือกเอกสารที่จะใช้เป็นตัวแทนการศึกษาในแต่ละยุคสมัย ดังนี้

รัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช : ราชาธิราช

รัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย : จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จุลศักราช 1171-1174

รัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว : จดหมายหลวงอุดมสมบัติ

รัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 ภาคปกิณกะ ภาค 1 และประเพณีทำบุญวันเกิด

รัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : พระราชนิพนธ์ไกลบ้าน และพระราชหัตถเลขา เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 109

รัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : โคลนติดล้อ

รัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว : สามก๊ก ฉบับราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2471

ยุคสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2567) สำหรับเอกสารในสมัยปัจจุบัน ได้เลือกใช้ฐานข้อมูลจาก Thai National Corpus (TNC)

1.5.3 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์ที่รวมเอกสารโบราณในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ดังต่อไปนี้

1) เว็บไซต์ห้องสมุดวัชรญาณ (https://vajirayana.org/) : ราชาธิราช จดหมายหลวงอุดมสมบัติ พระราชนิพนธ์ไกลบ้าน พระราชหัตถเลขา เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 109 และสามก๊ก ฉบับราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2471

2) เว็บไซต์กรมศิลปากร (https://www.finearts.go.th/main) : จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จุลศักราช 1171-1174, ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 ภาคปกิณกะ ภาค 1 และประเพณีทำบุญวันเกิด และโคลนติดล้อ

1.5.4 วิเคราะห์ผลการศึกษา

1.5.5 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) เข้าใจกระบวนการกลายเป็นคำสันธานของคำว่า “หาไม่” ได้อย่างชัดเจน

2) เพิ่มองค์ความรู้ให้แก่แวดวงวิชาการการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงประวัติของภาษาไทย

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

คำสันธาน หมายถึง คำที่มีหน้าที่เชื่อมโยงกลุ่มประโยคหรือข้อความให้มีความต่อเนื่องกันเป็นเอกภาพ

กรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การศึกษากระบวนการการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่” เป็นปรากฏการณ์ทางภาษาที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการและกลไกทางภาษาที่หลากหลาย ในส่วนต้นนี้จะขอกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์กระบวนการการกลายเป็นคำสันธาน ดังนี้

1) แนวคิดเกี่ยวกับการกลายเป็นคำไวยากรณ์

ฮอปเปอร์และทรอก็อตต์ (Hopper P. & Traugott E. 2003) ได้แบ่งนิยามของกระบวนการการกลายเป็นคำไวยากรณ์ (grammaticalization) ออกเป็น 2 ความหมาย กล่าวคือ ในความหมายแรก กระบวนการการกลายเป็นคำไวยากรณ์ หมายถึง กรอบแนวคิดในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของภาษา โดยจะพิจารณาว่า คำเนื้อหาและคำไวยากรณ์มีการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ทางไวยากรณ์ไปเป็นอีกหน้าที่หนึ่งได้อย่างไร ส่วนความหมายที่สองของการกลายเป็นคำไวยากรณ์ หมายถึง ปรากฏการณ์ทางภาษาที่มุ่งพิจารณาการกลายเป็นคำที่มีหน้าที่ทางไวยากรณ์เพิ่มขึ้น โดยอาศัยปัจจัยด้านเวลาในการพิจารณาร่วมด้วย

อย่างไรก็ตาม การกลายเป็นคำไวยากรณ์ถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่ส่งผลให้ชนิดของคำเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยมาซึ่งคูรีโลวิซ (Kurylowicz J. 1965: 52 cited in

Heine B. et el., 1991: 3) อธิบายเพิ่มเติมว่า กระบวนการดังกล่าวได้ทำให้สถานะของคำเนื้อหา (content word) เปลี่ยนกลายเป็นคำไวยากรณ์ (grammatical word) หรือในอีกกรณีหนึ่งคือ หากคำนั้นแต่เดิมเป็นคำไวยากรณ์อยู่แล้ว กระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์จะเปลี่ยนให้คำนั้นแสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์มากขึ้น (กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา 2559: 14)

ทั้งนี้ การที่คำจะเปลี่ยนสถานะหรือมีหน้าที่ทางไวยากรณ์เพิ่มขึ้นได้นั้น คำดังกล่าวย่อมต้องผ่านกลไกการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ร่วมด้วย ในที่นี้ ฮอปเปอร์และทรอก็อตต์ (Hopper P. & Traugott E. 2003) ได้กล่าวว่า บริบทการปรากฏ สามารถทำให้ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ หากคำนั้นปรากฏในบริบทที่สามารถเอื้อให้คำดังกล่าวเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งลักษณะที่เกิดขึ้นเช่นนี้ มักจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์ และสามารถนำไปสู่การกลายเป็นคำที่มีหน้าที่ทางไวยากรณ์ใหม่ได้

ส่วนการเปลี่ยนแปลงในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อคำได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์นั้น พิรุฬห์ ปิยมหพงศ์ (2561) ได้กล่าวถึงกลไกการวิเคราะห์ (reanalysis) ไว้ว่า เป็นกลไกของกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ประเภทหนึ่งที่ทำให้ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่มุมที่หลากหลายได้ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง นอกจากนี้ แฮริสและแคมป์เบล (1995 อ้างถึงใน กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา 2559: 45-46) ได้ขยายความเพิ่มเติมอีกว่า การเปลี่ยนแปลงในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกลไกการวิเคราะห์ใหม่นี้จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่มุมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(1) การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์แบบหน่วยประกอบ (constituency)

(2) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างลำดับลดหลั่น (hierarchical structure)

(3) การเปลี่ยนแปลงชนิดคำ (part of speech)

(4) การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ (grammatical relation)

(5) การเปลี่ยนแปลงของการเชื่อมโยงความของรูปภาษา (cohesion)

จากการเปลี่ยนแปลงทางภาษาที่เกิดขึ้นในกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ย่อมส่งผลให้ความหมายของคำเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวนี้ทำให้สถานะของคำเปลี่ยนแปลง ดังนั้น เมื่อสถานะทางไวยากรณ์ของคำเปลี่ยนความหมายประจำของคำนั้น ๆ ก็ย่อมเปลี่ยนแปลงด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของ

ความหมายที่เกิดขึ้นนี้ มักจะมีลักษณะที่เป็นความหมายในเชิงนามธรรมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา (2559) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางความหมายในลักษณะนี้ว่า เป็นการเจือจางทางความหมาย (semantic bleaching) และได้นิยามลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางความหมายดังกล่าวนี้ ไว้ 2 นิยาม ดังนี้

นิยามแรก คือ ความหมายประจำรูปของคำเกิดการเจือจางลง เนื่องจากคำดังกล่าวได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ ส่งผลให้ความหมายเชิงรูปธรรมลดน้อยลงอันนำไปสู่การมีความหมายที่กว้างขึ้น (semantic generalization) หรือการมีความหมายที่มีลักษณะเชิงนามธรรมสูงขึ้น (semantic abstraction) ส่วนนิยามที่ 2 คือ การที่ความหมายประจำรูปของคำสูญหายไป แต่ยังคงความหมายเชิงความสัมพันธ์ (relational meaning) ที่แฝงอยู่ในความหมายประจำรูปนั้นอยู่

ทั้งนี้ แม้นิยามของการเจือจางทางความหมาย จะสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเด็น อย่างไรก็ตาม ภาพรวมของการเจือจางทางความหมาย ก็คือการที่ความหมายเชิงรูปธรรมได้เปลี่ยนไปเป็นความหมายเชิงนามธรรมซึ่งถือเป็นกระบวนการหนึ่งของกระบวนการการกลายเป็นคำไวยากรณ์

จากการศึกษากระบวนการการกลายเป็นคำไวยากรณ์ข้างต้นพบว่า กระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์นั้นเป็นกระบวนการที่ทำให้ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ทั้งด้านวากยสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ รวมถึงด้านความหมาย ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับกลไกทางภาษา (linguistic mechanism) ทั้งบริบทการปรากฏ กระบวนการทางวากยสัมพันธ์ และกระบวนการทางความหมาย จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์กระบวนการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธนี้

2) แนวคิดเกี่ยวกับการกลายเป็นศัพท์

การกลายเป็นศัพท์ (lexicalization) หมายถึง กระบวนการทางภาษารูปแบบหนึ่งที่ทำให้เกิดคำใหม่ในคลังศัพท์ของภาษานั้น ๆ (วิภาส โพธิแพทย์ 2557: 1) ซึ่งคำอธิบายนี้ก็สอดคล้องกับแนวคิดของนิดา จำปาทิพย์ (2557) ที่มองว่า การกลายเป็นศัพท์ถือเป็นกระบวนการสร้างคำที่ทำให้มีศัพท์ใหม่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามในมุมมองเชิงประวัติการกลายเป็นศัพท์ถือเป็นกระบวนการที่ทำให้ความซับซ้อนภายในหน่วยภาษาลดลง

กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่ลดความซับซ้อนของความสัมพันธ์ภายในวลีหรือสำนวนซึ่งจะทำให้เกิดการหลอมรวมและการที่วลีหรือสำนวนได้มีการลดความซับซ้อนจนกลายเป็นศัพท์ใหม่ได้นั้นย่อมต้องผ่านกระบวนการที่ทำให้สำนวนหรือวลีดังกล่าวกลายเป็นศัพท์ได้ นั่นคือการรวมเป็นหน่วยเดียวกันหรือการที่วลีกลายเป็นคำ (univerbation)

ลีแมน (Lehmann C. 2020) ได้นิยาม กระบวนการที่วลีกลายเป็นคำไว้ว่าเป็นกระบวนการรวมหน่วยของหน่วยทางภาษาที่ปรากฏชิดกันหรือปรากฏใช้ร่วมกันบ่อย ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในหน่วยวลีให้หลอมรวมกลายเป็นคำ ในเชิงประวัติการเปลี่ยนแปลงจากวลีกลายเป็นคำ ก็ถือเป็นกลไกการเปลี่ยนแปลงชนิดหนึ่งของกระบวนการการกลายเป็นศัพท์ คือเป็นการลดความซับซ้อนภายในหน่วยของวลี คำเหล่านี้มีความถี่สูงในการปรากฏร่วมกันในวลีบางประเภท โดยเมื่อใช้วลีเหล่านั้นแพร่หลายมากขึ้น วลีเหล่านั้นก็จะเป็นอิสระจากหน้าที่เดิม (emancipation) ต่อมาก็จะเกิดการหดตัวหรือลดรูปจนพัฒนากลายเป็นคำใหม่ในที่สุด (นิดา จำปาทิพย์ 2557: 25-26)

การศึกษาการกลายเป็นศัพท์จากวิภาส โพธิแพทย์ (2557) นิดา จำปาทิพย์ (2557) และลีแมน (Lehmann C. 2020) สรุปได้ว่า กระบวนการการกลายเป็นศัพท์เป็นกระบวนการเกิดศัพท์ใหม่ในภาษา นอกจากนี้ ในกระบวนการดังกล่าวยังมีกลไกที่ทำให้วลีกลายเป็นคำมาช่วยลดความซับซ้อนของส่วนประกอบภายในหน่วยภาษาอีกด้วย การที่วลีซึ่งมีความซับซ้อนสูญความซับซ้อนไปนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเสียงด้วยการรวบวลีให้กลายเป็นคำ เช่น คำภาษาอังกฤษ handicap กลายมาจากวลี hand in the cap และ maybe กลายมาจากวลี it may be that (บรินตันและทรอก็อตต์, 2005 อ้างถึงใน นิดา จำปาทิพย์ 2557: 26) จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในอีกแง่มุมหนึ่งว่า วลีปฏิเสธ *หา...ไม่* ซึ่งต่อมาใช้แพร่หลายร่วมกับคำว่า ก็ เป็นวลีปฏิเสธ *ก็หาไม่* ได้กลายเป็นคำปฏิเสธ *หาไม่* โดยผ่านกระบวนการกลายเป็นศัพท์ประเภทย่อยที่สำคัญคือ การที่วลีกลายเป็นคำ แนวคิดดังกล่าวนี้ได้นำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์พัฒนาการด้านเส้นทางการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ *หาไม่*

3) แนวคิดเกี่ยวกับคำสันธาน

อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ (2547) กล่าวว่า คำสันธาน (conjunction) เป็นหมวดคำ (word class) ในภาษาไทยที่ทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประโยคกับประโยค คำกับคำ และวลีกับวลี ทั้งนี้ ประพันธสรรพนาม (relativizer) จะไม่นับรวมเป็นหมวดคำชนิดนี้ เนื่องจากประพันธสรรพนามทำหน้าที่เป็นสรรพนามที่แทนคำนามข้างหน้าแล้ว การนิยามชื่อเรียกของหมวดคำดังกล่าวของอุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ ข้างต้นนั้นสอดคล้องกับ บรรจบ พันธุเมธา (2523 อ้างถึงใน อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ 2547: 113) พระยาอุปกิต-ศิลปสาร (2535 อ้างถึงใน อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ 2547: 113) และกำชัย ทองหล่อ (2537 อ้างถึงใน อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ 2547: 113) ที่จำแนกหมวดคำชนิดนี้ว่า เป็นคำสันธานเช่นกัน อย่างไรก็ตาม วิจินตน์ ภาณุพงศ์ (2538) และนววรรณ พันธุเมธา (2559) ได้จำแนกชนิดคำที่มีหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประโยคกับประโยค คำกับคำ และวลีกับวลีว่าเป็นคำเชื่อม อีกทั้งยังนับรวมประพันธสรรพนามให้อยู่ในหมวดคำเชื่อมอีกด้วย อย่างไรก็ตาม คำสันธานที่ใช้ในบทความนี้หมายเฉพาะคำที่ทำหน้าที่เชื่อมหน่วยทางภาษาเท่านั้น ไม่ได้ทำหน้าที่แทนหน่วยทางภาษาที่มาข้างหน้า

สำหรับการจำแนกประเภทของคำสันธานหรือคำเชื่อมนั้น สามารถจำแนกได้ตามเกณฑ์ตำแหน่ง หน้าที่ และความหมาย โดยในการจำแนกตามเกณฑ์ตำแหน่ง อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ (2547) เสนอว่า ควรแบ่งประเภทตามตำแหน่งที่คำสันธานนั้นปรากฏ และการแบ่งตามเกณฑ์ตำแหน่งเช่นนี้สามารถจำแนกประเภทคำสันธานออกเป็น 7 ชนิด ได้แก่ (1) สันธานที่อยู่ระหว่างคำ ระหว่างคำกับวลี ระหว่างวลี และระหว่างประโยค (2) สันธานที่ปรากฏนำหน้ากริยาวลีในประโยคตาม (3) สันธานที่ปรากฏหน้าประโยคนำ (4) สันธานคาบที่ผสมกันระหว่างสันธานที่ปรากฏหน้าประโยคนำกับสันธานที่ปรากฏนำหน้ากริยาวลีในประโยคตาม (5) สันธานคาบที่ปรากฏหน้านามสองคำหรือกริยาสองคำ (6) สันธานคาบที่เกิดท้ายประโยคนำและนำกริยาวลีในประโยคตาม (7) สันธานคาบที่เกิดขึ้นซ้ำในประโยคหรือท้ายประโยค นอกจากนี้ นววรรณ พันธุเมธา (2559) กล่าวว่าคำเชื่อมหรือสันธานอาจจะปรากฏในตำแหน่งต่างๆ ของประโยคโดยแบ่งคำเชื่อมออกเป็น 6 ชนิด ได้แก่ (1) คำเชื่อมนำประโยคเชื่อม (2) คำเชื่อมในประโยคเชื่อม (3) คำเชื่อมท้าย

ประโยคเชื่อม (4) คำเชื่อมนำคำหรือกลุ่มคำ (5) คำเชื่อมหลังคำหรือกลุ่มคำ (6) คำเชื่อมนำประโยคย่อย

ส่วนการจำแนกประเภทคำสันธานหรือคำเชื่อมตามเกณฑ์หน้าที่นั้น วิจินตน์ ภาณุพงศ์ (2538) ได้กล่าวไว้ว่า คำเชื่อมบางคำอาจจะทำหน้าที่เพียงแค่เชื่อมอนุพากย์ 2 อนุพากย์ แต่นอกจากจะทำหน้าที่เชื่อมอนุพากย์ 2 อนุพากย์แล้วยังมีหน้าที่เป็นส่วนประกอบของอนุพากย์อีกด้วย ในที่นี้ วิจินตน์ได้แบ่งหน้าที่หลักของคำสันธานหรือคำเชื่อมไว้เป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่ คำเชื่อมสามัญที่ทำหน้าที่เชื่อมอนุพากย์ 2 อนุพากย์เพียงอย่างเดียว เช่น *เพราะ* ในข้อความว่า ลูกไม่อยากนอน *เพราะ*แกอยากดูโทรทัศน์ และคำเชื่อมสัมพัทธ์ที่ทำหน้าที่ทั้งเชื่อมอนุพากย์ 2 อนุพากย์ และทำหน้าที่เป็นส่วนประกอบของอนุพากย์หน่วยใดหน่วยหนึ่ง กล่าวคือ หน่วยประธานหรือหน่วยกรรมได้ เช่น *ที่* ในข้อความว่า เด็ก*ที่*มาหาคุณวันนี้น่ารักมาก

นอกจากนี้ ในการจำแนกประเภทคำสันธานหรือคำเชื่อมตามเกณฑ์ความหมาย นววรรณ พันธุเมธา (2559) ได้แบ่งคำสันธานหรือคำเชื่อมตามความหมายออกเป็น 21 ประเภท ได้แก่ (1) คำเชื่อมบอกเจ้าของ (2) คำเชื่อมบอกผู้มีส่วนร่วม (3) คำเชื่อมบอกเครื่องมือ (4) คำเชื่อมบอกความสัมพันธ์ทางสถานที่ (5) คำเชื่อมบอกแหล่งเดิม (6) คำเชื่อมบอกจุดหมาย (7) คำเชื่อมบอกความสัมพันธ์ทางเวลา (8) คำเชื่อมบอกลักษณะ (9) คำเชื่อมบอกความคล้อยตาม (10) คำเชื่อมบอกการเปรียบเทียบ (11) คำเชื่อมบอกความขัดแย้ง (12) คำเชื่อมบอกความให้เลือกเอา (13) คำเชื่อมบอกความยกเว้น (14) คำเชื่อมบอกเหตุ (15) คำเชื่อมบอกผล (16) คำเชื่อมบอกเนื้อความ (17) คำเชื่อมบอกการขยายความ (18) คำเชื่อมบอกการอ้างถึง (19) คำเชื่อมบอกการแนะนำ (20) คำเชื่อมแสดงตัวอย่าง (21) คำเชื่อมเน้นความสัมพันธ์

จากการศึกษาแนวคิดการจำแนกคำสันธานตามเกณฑ์ตำแหน่ง หน้าที่ และความหมายของอุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ (2547) วิจินตน์ ภาณุพงศ์ (2538) และนววรรณ พันธุเมธา (2559) ตามลำดับ สามารถสรุปได้ว่า คำสันธานหรือคำเชื่อม คือชนิดคำที่ทำหน้าที่เชื่อมหน่วยทางภาษาได้หลายประเภททั้งคำ วลี ประโยคหรืออนุพากย์ รวมถึงข้อความด้วย นอกจากนี้เกณฑ์การจำแนกชนิดคำดังกล่าวยังสามารถจำแนกได้

ทั้งตามเกณฑ์ตำแหน่ง หน้าที่ และความหมาย ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวจะส่งผลให้ประเภทของคำสันธานมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้นิยามและเกณฑ์ในการจำแนกคำสันธานดังกล่าวข้างต้นได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจำแนกหมวดคำของคำว่า *หาไม่* ในบทความนี้

อย่างไรก็ตาม คำบอกปฏิเสธ เช่น *ไม่* หรือแม้แต่คำว่า *หาไม่* นี้ได้ใช้เป็นคำวิเศษณ์ตามแนวคิดของอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2553) ก่อนที่จะกลายมาเป็นคำสันธานในปัจจุบัน ดังนั้นในการจำแนกชนิดคำหรือหมวดคำของคำว่า *หาไม่* ในบทความนี้จะประยุกต์ใช้เกณฑ์ดังต่อไปนี้

3.1) เกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์

เกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์ในการจำแนกคำว่า *หาไม่* ที่เป็นหมวดคำวิเศษณ์นั้น คำว่า *หาไม่* มีลักษณะสำคัญดังนี้คือ เป็นคำที่ปรากฏในตำแหน่ง P ของกรอบประโยคทดสอบ (วิจินตน์ ภาณุพงศ์ 2538: 63; ศรีอังคาร ถาวโรฤทธิ์ และเชิดชัย อุดมพันธ์ 2564: 48) ต่อไปนี้ นามวลี กริยาอกรรม P หรือนามวลี กริยาสกรรม นามวลี P หรือนามวลี กริยาทวิกรรม นามวลี นามวลี P หรือเป็นคำที่มีความสัมพันธ์กับกริยาและปรากฏหลังคำกริยาเสมอ ดังนี้ +[V_] (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ 2555: 55) โดยคำปฏิเสธ *หาไม่* ที่เป็นคำวิเศษณ์นี้จะมีลักษณะเฉพาะคือ ปรากฏหลังคำกริยาและปรากฏร่วมกับคำเชื่อมเสริม **ก็** เสมอในตำแหน่งท้ายประโยค เช่น เขาจะสำนึกผิด**ก็***หาไม่* (วิจินตน์ ภาณุพงศ์ และคณะ 2555: 65)

ส่วนเกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์ในการจำแนกคำว่า *หาไม่* ที่เป็นคำสันธานนั้น คำว่า *หาไม่*มีลักษณะสำคัญดังนี้ กล่าวคือ เป็นคำที่ปรากฏในตำแหน่ง P ระหว่างประโยคหรือระหว่างข้อความ (ศรีอังคาร ถาวโรฤทธิ์ และเชิดชัย อุดมพันธ์ 2564: 47) ต่อไปนี้ ประโยค P ประโยค หรือประโยค P ประธาน ภาคแสดง หรือประโยค ประธาน P ภาคแสดง หรือประโยค P Ø ภาคแสดง กล่าวคือคำสันธานอาจมีตำแหน่งอยู่ระหว่างประโยค โดยถ้ามีภาคประธาน คำสันธานอาจจะอยู่ในตำแหน่งหน้าหรือหลังภาคประธาน แต่ถ้าไม่มีภาคประธานจะปรากฏอยู่ในตำแหน่งต้นประโยคเชื่อม นอกจากนี้ คำปฏิเสธ *หาไม่* ที่เป็นคำสันธานนี้จะไม่สามารถปรากฏหลังคำปฏิเสธ *ไม่* ดังนี้ -[ไม่_] เช่น *ไม่*หาไม่* *ไม่*ก็หาไม่* (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ 2555: 59) อย่างไรก็ตาม คำว่า *หาไม่* ที่เป็นคำสันธานนี้จะปรากฏในตำแหน่งหน้าประโยคเชื่อมเสมอ ดังนี้ คุณควรสำนึกผิด *หาไม่*คุณจะถูกทำโทษ

3.2) เกณฑ์ทางความหมายและหน้าที่

เกณฑ์ทางความหมายในการจำแนกคำว่า *หาไม่* ที่เป็นคำวิเศษณ์นั้น คำว่า *หาไม่* มีความหมายบ่งเฉพาะความปฏิเสธ โดยทำหน้าที่ปฏิเสธกริยาวลี และพ้องความหมายกับคำปฏิเสธ *ไม่* เช่น เขาสำนึกผิด ก็*หาไม่* มีความหมายเท่ากับ เขา*ไม่*สำนึกผิด

เกณฑ์ทางความหมายในการจำแนกคำว่า *หาไม่* ที่เป็นคำสันธานนั้น คำว่า *หาไม่* มีความหมายบอกเงื่อนไขว่า ถ้าไม่เกิดเหตุการณ์นั้น หรือไม่ทำเช่นนั้นแล้ว จะเกิดเหตุการณ์หรือเกิดผลด้านลบบางอย่างตามมา โดยทำหน้าที่เชื่อมประโยค หรือข้อความ และพ้องความหมายกับคำว่า *มิฉะนั้น* เช่น คุณควรสำนึกผิด *หาไม่*คุณจะถูกทำโทษ มีความหมายเท่ากับ คุณควรสำนึกผิด *มิฉะนั้น* คุณจะถูกทำโทษ

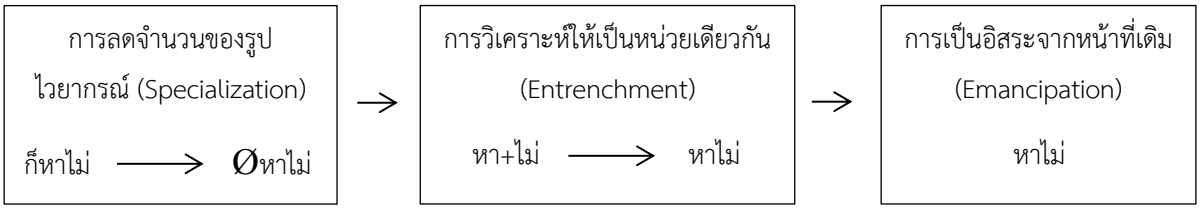
ผลการศึกษา

สำหรับผลการศึกษากระบวนการการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่” ในงานนี้ได้เลือกนำเสนอกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทีละกระบวนการ เพื่อให้การอธิบายเส้นทางการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ *หาไม่* เป็นไปอย่างชัดเจนและเป็นระบบ ดังนี้

ขั้นแรก คำว่า *หาไม่* ได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นศัพท์มาก่อน นั่นคือ คำว่า “หาไม่” ได้พัฒนามาจากวลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” โดยมีกระบวนการที่วลีกลายเป็นคำเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการกลายเป็นศัพท์ การที่วลีปฏิเสธดังกล่าวจะกลายมาเป็นคำได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยกลไกต่าง ๆ ที่อยู่ภายในกระบวนการที่วลีกลายเป็นคำตามลำดับ กล่าวคือ ในขั้นตอนแรกวลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” จะเริ่มต้นจากการลดจำนวนของ รูปไวยากรณ์ (specialization) นั่นคือ เมื่อมีการกลายเป็นคำไวยากรณ์ รูปบางรูปที่เคยปรากฏร่วมกัน และแสดงหน้าที่ไวยากรณ์ร่วมกัน อาจมีการลดจำนวนหน่วยคำภายในรูปน้อยลง ตลอดจนรูปไวยากรณ์ที่ยังคงเหลืออยู่ ก็อาจมีแนวโน้มที่จะแสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์ที่เปลี่ยนไปได้ (กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา 2559) และเมื่อรูปทางไวยากรณ์มีจำนวนลดลงแล้ว หน่วยที่เหลือจากการลดจำนวนของรูปไวยากรณ์ จะถูกวิเคราะห์ให้เป็นก้อน (Chunk) เดียวกัน

หรือหน่วยเดียวกัน ซึ่งในขั้นตอนนี้หน่วยดังกล่าวที่ถูกรวมเป็นก้อนเดียวกันจะจัดว่าเป็นคำใหม่ และเมื่อมีคำใหม่เกิดขึ้นในภาษาก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตามมาทั้งในด้านวากยสัมพันธ์และความหมายประจำคำ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ย่อมส่งผลให้คำมีอิสระจากหน้าที่เดิม (Emancipation) กล่าวคือ คำใหม่ที่เกิดจากกระบวนการนี้จะไม่มีพันธะหน้าที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่เดิมอีกต่อไป

ทั้งนี้ กระบวนการที่วลีกลายเป็นคำดังที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ตามแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 การกลายเป็นศัพท์ของคำว่า *หาไม่*

จากแผนภาพที่ 1 ได้แสดงให้เห็นขั้นตอนของกระบวนการกลายเป็นศัพท์ของคำว่า “หาไม่” โดยมีกระบวนการที่วลีกลายเป็นคำเป็นกลไกสำคัญในเส้นทางการกลายเป็นศัพท์ใหม่ กล่าวคือ ในขั้นตอนแรก วลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” ได้เข้าสู่กระบวนการลดจำนวนของรูปไวยากรณ์ ด้วยการตัดหน่วยภายในวลีออกไปหนึ่งหน่วย ในที่นี้คือ “ก็” ทำให้หน่วยภายในวลีเหลือเพียงสองหน่วย ได้แก่ “หา” และ “ไม่” จากนั้นหน่วยทั้งสองที่เหลือภายในวลีดังกล่าวจะถูกวิเคราะห์ใหม่ให้เป็นหน่วยเดียวกัน ในขั้นตอนถัดมา เมื่อ “หา” และ “ไม่” ได้ถูกวิเคราะห์ให้เป็นหน่วยเดียวกันจนกลายเป็นคำศัพท์ คำดังกล่าวจะถือว่าเป็นอิสระจากหน้าที่เดิมในที่สุด กล่าวคือ “หาไม่” ในที่นี้ไม่ได้ทำหน้าที่ทางไวยากรณ์เป็นคำวิเศษณ์ที่ใช้บอกปฏิเสธคำกริยาหลักหรือบอกปัดสิ่งใด ๆ ได้อีกต่อไป อีกทั้งยังไม่มีความสัมพันธ์กับคำกริยาหลักภายในประโยคด้วย นอกจากนี้ ขั้นตอนการเป็นอิสระจากหน้าที่เดิมของคำว่า “หาไม่” ยังถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งในด้าน

วากยสัมพันธ์ หน้าที่ทางไวยากรณ์ รวมถึงความหมายใหม่ที่เกิดขึ้น ซึ่งจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

การกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่”

เส้นทางการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่” นั้น มีปัจจัยสำคัญที่เป็นรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยปัจจัยดังกล่าวนี้สามารถส่งผลกระทบให้ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงควบคู่เป็นเส้นขนานไปพร้อมกับการกลายเป็นศัพท์ของคำว่า “หาไม่” ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น และปัจจัยดังกล่าวที่นับว่าเป็นรอยต่อสำคัญที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์ในกระบวนการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่” ในขั้นแรกนั้นก็คือ ปัจจัยด้านบริบทการปรากฏ

1) บริบทการปรากฏ

บริบทการปรากฏหรือบริบทแวดล้อมของภาษา ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งปัจจัยหลักที่ทำให้ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ การกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่” ส่วนหนึ่งก็เกิดจากบริบทการปรากฏของคำเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวากยสัมพันธ์ได้ ดังที่ ฮอปเปอร์และทรอก็อตต์ (Hopper &Traugott 2003) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการการกลายเป็นคำไวยากรณ์สามารถเกิดขึ้นได้ หากคำคำนั้นปรากฏในบริบท ที่สามารถเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ทางไวยากรณ์ จนสามารถพัฒนาไปเป็นคำที่มีหน้าที่ไวยากรณ์ ที่ต่างไปจากเดิม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(7) แต่โดยจิตของข้าพเจ้ายกทัพมายังกรุงรัตนบุระอังวะ ครั้งนี้แม้นไม่มีเหตุ***ก็หาไม่***# ใช่จะมาด้วยน้ำใจวิหิงสา

(ราชาธิราช ตอนที่ 10)

(8) ก็จะมีแต่เกียรติยศปรากฏไปในแผ่นดินเท่านั้น ใช่จะพากายออกจากวัฏสงสารภพนี้***ก็หาไม่***# เวรานุเวร ก็จะให้เวียนอยู่ในสงสารจักรนับชาติมิได้

(ราชาธิราช ตอนที่ 14)

(9) ซึ่งกูเข้ามาในเมืองทั้งที ใช่กูจะอยู่ทีเดียว***ก็หาไม่***# เวลาพรุ่งนี้เช้ากูก็จะกลับไปเฝ้าเจ้ากู

(ราชาธิราช ตอนที่ 16)

ตัวอย่างที่ (7) – (9) ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ตำแหน่งของวลีปฏิเสธเดิม “ก็หาไม่” นั้นปรากฏอยู่ในตำแหน่งท้ายประโยคหรือท้ายข้อความแรก ไม่ได้ปรากฏในตำแหน่งหน้ากริยาหลักของประโยค อีกทั้งการใช้วลีปฏิเสธเดิม “ก็หาไม่” นั้นในช่วงเวลาหนึ่งนิยมใช้ในตำแหน่งท้ายประโยคหรือท้ายข้อความแรก โดยมักตามมาด้วยประโยคหรือข้อความที่แสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องกันจากเหตุการณ์แรกทันที อย่างไรก็ตาม วลีปฏิเสธเดิมดังกล่าวยังคงมีความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์กับกริยาหลักของประโยคแรก คือใช้ปฏิเสธกริยาหลัก “มี” “กาย, ออก” “อยู่” ดังที่ปรากฏใน (7) – (9)

ต่อมา เมื่อวลีปฏิเสธเดิม “ก็หาไม่” ได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นศัพท์จนพัฒนามาเป็นคำสันธาน “หาไม่” แล้วดังที่ปรากฏในตัวอย่าง (10) – (12) คำสันธาน “หาไม่” ก็จะมีตำแหน่งปรากฏในบริบทแวดล้อมซึ่งมีลักษณะคล้ายกับบริบทแวดล้อมที่คำสันธานอื่นในภาษาไทยปรากฏเช่นกัน ดังตัวอย่างคำสันธาน ***มิฉะนั้น, เพราะ, แต่*** ใน (13) – (15) ซึ่งปรากฏในตำแหน่งต้นประโยคหลังหรือต้นข้อความหลัง เพื่อแสดงความสัมพันธ์ของเหตุการณ์หน้ากับเหตุการณ์หลังที่ต่อเนื่องกัน

(10) พระยาวิชิตณรงค์ พระราชรินทร์ ออกไปถึงก็คลาดกันอยู่วันเดียวเท่านั้น หวดหวิดกันทีเดียวเสียดายนักหนอ# ***หาไม่***พระยาวิชิตณรงค์ พระราชรินทร์ ก็ได้สู้รบกับอ้ายแขกทันกันได้#

(จดหมายหลวงอุดมสมบัติ)

(11) ระยะนี้คลองกว้าง ถ้าชักคนลงมาติดได้ที่นี่ การที่จะข้ามไปข้ามมากับฝั่งอังกฤษค่อยยากขึ้นหน่อยหนึ่ง# ***หาไม่***โจรผู้ร้ายหนีข้ามไปมาได้ง่ายนัก#

(พระราชหัตถเลขา เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ. 109 ฉบับที่ 2)

(12) การตระเตรียมอยู่ข้างจะช้ากว่าจะพร้อมได้ ต้องไปเลือกปลา แล้วมีเด็กสำหรับทำปลา แล้วจึงเอาขึ้นนึ่ง เกณฑ์ในนอนคว่ำกางท้องอ้าปากแต่ต้องกินกับเนย# ***หาไม่***จะออกเหม็นคาว#

(พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ฉบับที่ 22)

(13) ควรเน้นว่าครูแนะแนวต้องระวังรักษาสุขภาพจิตของตนให้ดีอยู่เสมอ# ***มิฉะนั้น***จะเป็นอุปสรรคต่อการให้บริการปรึกษาเชิงจิตวิทยา#

(Thai National Corpus)

(14) การได้เป็นอัศวินคือความใฝ่ฝันของชายหนุ่มผู้อาจหาญในยุคกลาง# ***เพราะ***อัศวินมีเกียรติและศักดิ์ศรี#

(Thai National Corpus)

(15) ขบวนเสด็จมาถึงวัดพระสิงห์ราวตีสี่ ฟากฟ้ามืดราตรีมัวด้วยม่านหมอก# ***แต่***บริเวณวัดสว่างไสวด้วยกระบอกไม้ไผ่เสียบขี้ได้ไฟโพลงพลุ่ง#

(Thai National Corpus)

จากตัวอย่าง (7) – (9) ตำแหน่งที่วลีปฏิเสธเดิม “ก็หาไม่” ปรากฏคือ ตำแหน่งท้ายประโยคแรกหรือท้ายข้อความแรกซึ่งเป็นตำแหน่งรอยต่อและเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างข้อความสองข้อความซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน ตำแหน่งดังกล่าวนี้เอง เอื้อให้วลีปฏิเสธเดิมย้ายมาปรากฏในตำแหน่งต้นประโยคหลังหรือต้นข้อความหลัง ดังที่ปรากฏในตัวอย่าง (10) – (12) ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหน้าที่จากวลีปฏิเสธมาเป็นคำสันธาน “หาไม่” แทน

ฉะนั้น เมื่อบริบทโดยรอบในตำแหน่งที่วลีปฏิเสธเดิม “ก็หาไม่” เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์ จึงทำให้วลีดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์จนนำไปสู่การกลายเป็นคำสันธาน โดยในระยะแรกได้ผ่านกระบวนการการกลายเป็นศัพท์มาก่อนจนเกิดเป็นคำใหม่ คือ *“หาไม่”* ต่อมาคำดังกล่าวก็ได้เป็นอิสระจากหน้าที่เดิม คือไม่ได้ทำหน้าที่ปฏิเสธคำกริยาหลักอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น ศัพท์ใหม่ที่เกิดขึ้นนี้จึงมีตำแหน่งที่ปรากฏเปลี่ยนไปด้วย จากเดิมที่เคยปรากฏในตำแหน่งท้ายประโยคแรก แต่เมื่อเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์ คำว่า “หาไม่” ได้เปลี่ยนตำแหน่งที่ปรากฏมาอยู่ต้นประโยคเชื่อม หรือปรากฏในบริเวณกึ่งกลางระหว่างสองประโยคที่คำดังกล่าวทำหน้าที่เชื่อมความอยู่ ทั้งนี้ หากพิจารณาตำแหน่งที่ปรากฏของคำว่า *“หาไม่”* จากตัวอย่างที่ (10) – (12) จะเห็นได้ว่า เมื่อคำ “หาไม่” เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์โดยสมบูรณ์ บริบทที่คำ “หาไม่” ปรากฏจะมีลักษณะเช่นเดียวกับคำสันธานอื่นในภาษาไทย ดังเช่นคำสันธาน *มิฉะนั้น, เพราะ, แต่* ที่ปรากฏในตัวอย่าง (13) – (15) ดังนั้น ลักษณะการปรากฏเช่นนี้ของคำว่า “หาไม่” จึงบ่งชี้ได้ว่าคำดังกล่าวได้เข้าสู่กระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ โดยมีบริบทแวดล้อมเอื้อให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์จนสามารถพัฒนาตำแหน่งที่ปรากฏโดยไปปรากฏในบริบทเช่นเดียวกับคำสันธานอื่นในภาษาไทย

จากเส้นทางการกลายเป็นคำสันธานของคำ “หาไม่” จะเห็นได้ว่า บริบทแวดล้อมของคำ ก็สามารถมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์ได้ และเส้นทางการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อจากนี้จะเริ่มเข้าสู่กลไกสำคัญอีกประการหนึ่งที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์เชิงไวยากรณ์ และกลไกดังกล่าวนั้นก็คือกลไกการวิเคราะห์ใหม่

2) การวิเคราะห์ใหม่

การวิเคราะห์ใหม่ ถือเป็นกลไกหรือกระบวนการทางไวยากรณ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของภาษา อีกทั้งยังส่งผลให้ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่มุมที่หลากหลาย (พิรุฬห์ ปิยมหพงศ์ 2561: 438) จากการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์ของคำว่า “หาไม่” ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น จะเห็นว่า ตำแหน่งที่ปรากฏของคำว่า “หาไม่” มีบริบทการปรากฏเช่นเดียวกับคำสันธานอื่นในภาษาไทยทุกประการ ซึ่งลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเช่นนี้ย่อมสามารถนำไปสู่การวิเคราะห์ใหม่ในภาษาได้ กล่าวคือเมื่อคำว่า “หาไม่” ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์โดยสมบูรณ์แล้ว ขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงต่อมาจะเริ่มเข้าสู่กลไกการวิเคราะห์ใหม่โดยที่กลไกนี้จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ในภาษา

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ คือ การที่รูปภาษาใด ๆ เช่น หน่วยประธาน หน่วยกรรมตรง หน่วยกรรมรอง ส่วนเติมเต็ม หรือส่วนเสริม เคยมีความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์กับคำกริยาแต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์เกิดขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาษาและคำกริยาดังกล่าวจะเปลี่ยนแปลง (แฮริสและแคมป์เบล 1995: 61 อ้างถึงใน กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา 2559: 45) เช่นเดียวกับคำว่า “หาไม่” เมื่อนำมาวิเคราะห์ใหม่ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ด้วย

สำหรับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ที่เกิดขึ้นในคำว่า “หาไม่” นั้น จำเป็นต้องพิจารณาย้อนไปตั้งแต่ที่เป็นหน่วยวลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” ก่อนที่จะพัฒนา

กลายเป็นคำว่า “หาไม่” วลีปฏิเสธดังกล่าวนี้ได้มีความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์โดยตรงกับคำกริยาหลักของประโยค อีกทั้งยังมีหน้าที่ใช้บอกปฏิเสธหรือบอกปัดคำกริยานั้น ๆ ดังที่ปรากฏในตัวอย่าง (7) - (9) อย่างไรก็ตาม เมื่อวลีดังกล่าวได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นศัพท์และเกิดกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์จนพัฒนามาเป็นคำสันธาน *“หาไม่”* กระทั่งเข้าสู่กลไกการวิเคราะห์ใหม่ คำว่า “หาไม่” ที่เป็นศัพท์ใหม่นี้จะไม่มีความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ใด ๆ กับกริยาหลักในประโยค กล่าวคือไม่ได้ทำหน้าที่ปฏิเสธกริยาหลักของประโยคต้นอีกต่อไป แต่คำสันธาน “หาไม่” จะกลายไปมีความสัมพันธ์กับข้อความที่มาปรากฏร่วมในฐานะที่เป็นคำสันธานใช้เชื่อมโยงข้อความให้มีความสัมพันธ์กันในเชิงเงื่อนไขว่า หากเหตุการณ์ในข้อความข้างหน้าไม่เกิดขึ้น เหตุการณ์ในข้อความหลังก็อาจจะเกิดขึ้นแทน และเหตุการณ์ในข้อความหลังจะเป็นเหตุการณ์ในทางลบหรือไม่พึงประสงค์เสมอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(16) พระยาวิชิตณรงค์ พระราชรินทร์ ออกไปถึงก็คลาดกันอยู่วันเดียวเท่านั้น หวดหวิดกันทีเดียว เสียดายนักหนอ# ***หาไม่***พระยาวิชิตณรงค์ พระราชรินทร์ ก็ได้สู้รบกับอ้ายแขกทันกันได้#

(จดหมายหลวงอุดมสมบัติ ฉบับที่ 5)

(17) ลงเรือไฟเล็กไปสี่ชั่วโมง ต้องให้ถูกคราวน้ำ# ***หาไม่***ก็เปนเลนตื้นออกมาเรือไฟเข้าไม่ได้# เมื่อขึ้นแล้วต้องถอยเรือไฟออกมาให้พ้นที่ตื้น ขากลับต้องให้อยู่ในคราวน้ำ# ***หาไม่***ก็เปนเลนแห้งแลต้องตีกระเชียงออกมาด้วย#

(พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ.109)

(18) ช้อนด้วยความเพียรหลายครั้งหลายครา จนกว่าจะหมดฟองหรือเหลือแต่ทรายฟองขาวสะอาด จึงจะได้น้ำซุปใสรสกระจ่าง# ***หาไม่***น้ำซุปนั้นจะขุ่นคลัก#

(Thai National Corpus)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า “หาไม่” ไม่ได้ทำหน้าที่ปฏิเสธกริยาหลักของประโยคอีกต่อไป แต่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ โดยคำว่า “หาไม่” ในฐานะที่เป็นคำสันธานนี้จะไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ กับคำกริยาหลักภายในประโยค แต่จะเปลี่ยนไปทำหน้าที่เชื่อมโยงหน่วยภาษาในระดับข้อความ (discourse connector) กล่าวคือเชื่อมโยงข้อความหน้าและข้อความหลังแทน

ตารางที่ 1 *เปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ของวลีปฏิเสธและคำสันธาน*

วลีปฏิเสธ “ก็หาไม่”	คำสันธาน “หาไม่”
ประโยค + ก็หาไม่#	ข้อความ# + หาไม่ + ข้อความ#

3) การเจือจางทางความหมาย

กระบวนการทางความหมายโดยเฉพาะกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านความหมายถือเป็นกระบวนการสำคัญอีกกระบวนการหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่คำปฏิเสธ “หาไม่” ได้กลายไปเป็นคำสันธาน กล่าวคือ คำปฏิเสธ “หาไม่” เมื่อกลายเป็นคำสันธานความหมายของคำปฏิเสธเดิมได้เกิดการเจือจางลง ทั้งนี้การเจือจางทางความหมายนั้นหมายถึง การที่ความหมายประจำรูปของคำคำหนึ่งเกิดการจางลง โดยการจางลงของความหมายเช่นนี้มักเกิดในคำที่ได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ นั่นคือคำเหล่านั้นจะแสดงความหมายที่เป็นรูปธรรมน้อยลง ในทางตรงกันข้ามจะแสดงความหมายที่เป็นนามธรรมมากขึ้น แต่ความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นอาจสื่อความหมายที่กว้างขึ้น (semantic generalization) หรืออาจสื่อความหมายในทางนามธรรม (semantic abstraction) มากขึ้นก็ได้ (กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา 2559)

ในอีกแง่มุมมองหนึ่งของการจางลงทางความหมาย กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา (2559) ได้ขยายความเพิ่มเติมว่า การจางลงทางความหมายสามารถหมายถึงการที่ความหมายประจำรูปของคำที่ได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ได้สูญหายไป แต่ความหมายเชิงความสัมพันธ์ (relational meaning) ที่แฝงอยู่ในความหมายประจำรูปของคำนั้นยังคงอยู่ แม้คำนั้นได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์มาแล้วก็ตาม

ทั้งนี้ ในมุมมองของการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำปฏิเสธ “หาไม่” ที่กลายไปเป็นคำสันธานได้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการจางลงทางความหมายในแง่ที่ว่า ความหมายเชิงความสัมพันธ์ที่แฝงอยู่ในความหมายประจำรูปของคำว่า “หาไม่” นั้นยังคงอยู่ กล่าวคือ เมื่อคำว่า “หาไม่” ได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์จนพัฒนากลายเป็นคำสันธาน

ความหมายที่บ่งเฉพาะความปฏิเสธที่เป็นความหมายประจำคำของรูปเดิมได้สูญไป เหลือเพียงแต่ความหมายเชิงความสัมพันธ์ที่แฝงอยู่ในความหมายประจำรูปเดิมนั้นยังคงอยู่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คำว่า “หาไม่” ยังคงมีเงาความหมายเดิมของวลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” อยู่ อย่างไรก็ตาม เงาความหมายเดิมที่แฝงอยู่ในคำว่า “หาไม่” ในฐานะที่เป็นคำสันธานนั้น ยังคงสื่อความหมายเชิงปฏิเสธอยู่ แต่มีการเจือจางลงเหลือเพียงแต่ความหมายที่ใช้แสดงการปฏิเสธเหตุการณ์แบบมีเงื่อนไข กล่าวคือ คำว่า “หาไม่” ในฐานะที่เป็นคำสันธานนั้น จะเป็นหน่วยทางไวยากรณ์ประเภทหนึ่งที่มีหน้าที่เชื่อมหน่วยระดับข้อความ โดยที่หน่วยเชื่อมระดับข้อคาวมนี้จะเชื่อมโยงข้อความที่ให้ข้อมูลแก่ผู้รับสารตั้งแต่ 2 ข้อมูลขึ้นไป เพื่อใช้เป็นสิ่งประกอบการตัดสินใจของผู้รับสาร (เทพี จรัสจรุงเกียรติ 2543: 45) นอกจากนี้ยังสามารถสื่อความหมายให้ผู้รับสารเข้าใจได้ว่า ระหว่างสองข้อความนี้มีเหตุการณ์ที่สอดคล้องกันอยู่ แต่เป็นความสอดคล้องในเชิงเงื่อนไขว่า หากเหตุการณ์ในข้อความข้างหน้าไม่เกิดขึ้น เหตุการณ์ในข้อความหลังก็อาจจะเกิดขึ้นแทน และเหตุการณ์ในข้อความหลังมักจะเป็นเหตุการณ์ในทางลบหรือไม่พึงประสงค์ อย่างไรก็ตาม ข้อความที่ปรากฏหลัง “หาไม่” นั้นจะเป็นเหตุการณ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง (irrealis event) เสมอ

จากที่กล่าวมาข้างต้น “หาไม่” ในฐานะที่เป็นคำสันธาน ยังแสดงให้เห็นว่าข้อความที่ถูกเชื่อมโยงด้วยคำสันธาน “หาไม่” นี้ ต้องมีเงื่อนไขหรือข้อแม้บางประการแฝงอยู่ โดยท้ายที่สุดบริบทความหมายของข้อความทั้งหมดนั้นผู้รับสารจะเป็นผู้ตระหนักรู้เองว่ากำลังได้รับสารที่มาจากสองข้อความ และเหตุการณ์ที่แฝงอยู่ภายในสารนั้นจะแสดงเงื่อนไขหรือข้อแม้บางประการที่ขัดแย้งกันอยู่ โดยที่ข้อความหลังมักจะแสดงผลลัพธ์ในทางลบของเหตุการณ์ในข้อความหน้า ดังนั้น ด้วยลักษณะการสื่อสารเช่นนี้จึงสามารถบ่งชี้ได้ว่าเงาความหมายของคำปฏิเสธเดิมยังคงเค้าความหมายไว้บ้าง แต่เป็นการคงความหมายในแง่สื่อถึงความขัดแย้งระหว่างเหตุการณ์ใน 2 ข้อความ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(19) พระยาศรีแก้หนังสือเติมความเมืองสงขลาไปจนถึงความเมืองนครฯว่า นี่หากกองทัพเมืองนครฯ ยกไปตีกะบังปาสูแดนไทรได้แล้ว อ้ายแขกซึ่งมาทำเมืองสงขลาจึงพากันเลิกถอยไป# ***หาไม่***เมืองสงขลาก็จะแตกเสียทีกับแขก#

(จดหมายหลวงอุดมสมบัติ ฉบับที่ 5)

(20) เราต้องรู้แน่นอนไม่มีเคลื่อนคลาศว่าเราจะถึงแห่งใดเมื่อใด เดชะบุญที่เราไม่ได้ลงเรือนี้มาแวะแห่งหนึ่งแห่งใด อันมีที่หมายว่าแห่งนั้นจะจัดการรับรอง# ***หาไม่***เราจะเปนผู้เคลื่อนคลาศเวลานัดให้เขาคอยค้างอยู่เปนนิจ#

(พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ฉบับที่ 43)

(21) เล่าปี่จึงตอบว่า โจโฉนั้นน้ำใจก็หยาบช้า แล้วเปนใหญ่อยู่ฝ่ายหัวเมืองตะวันออก ฝ่ายลิโป้ไปรบได้เมืองกุนจิ๋ว เมืองเราพลอยได้ความสุขด้วย# ***หาไม่***โจโฉก็จะยกมารบเมืองเรา#

(สามก๊ก ฉบับราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2471 ตอนที่ 10)

จากตัวอย่างที่ (19) – (21) จะเห็นว่า “หาไม่” ที่เป็นคำสันธานได้สูญความหมายประจำคำ คือไม่ได้มีความหมายปฏิเสธกริยาหลักของประโยคหรือข้อความก่อนหน้าอีกต่อไป แต่ได้กลายไปมีความหมายบอกเงื่อนไขที่มีลักษณะเป็นนามธรรมมากขึ้น กล่าวคือ ใช้เพื่อเชื่อมโยงความเชิงปฏิเสธเหตุการณ์ก่อนหน้าว่า ถ้าไม่เกิดเหตุการณ์ก่อนหน้าขึ้นอาจจะเกิดเหตุการณ์ในเชิงลบบางอย่างตามมาได้ ทั้งนี้ เหตุการณ์ที่ปรากฏหลังคำสันธาน “หาไม่” จะเป็นเหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้นจริงหรือเป็นเหตุการณ์สมมติเสมอ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คำสันธาน “หาไม่” นี้มีความหมายเชื่อมโยงเหตุการณ์หน้ากับเหตุการณ์โดยปฏิเสธเหตุการณ์ข้างหน้าทั้งหมด พร้อมทั้งบ่งชี้ว่า เหตุการณ์หลังคำสันธาน “หาไม่” นี้เป็นเหตุการณ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง (irrealis connector)

ตารางที่ 2 *แสดงการเจือจางทางความหมายจากวลีปฏิเสธสู่คำสันธาน*

วลีปฏิเสธ “ก็หาไม่”	**คำสันธาน “หาไม่”**
ประโยค + ก็หาไม่#	ข้อความ# + หาไม่ + ข้อความ#
ก็หาไม่ [+negetor]	หาไม่ [+irrealis connector]

สรุปผลการศึกษา

กระบวนการการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่” ในขั้นแรกได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นศัพท์ด้วยกระบวนการย่อยที่สำคัญ ได้แก่ กระบวนการที่วลีกลายเป็นคำ กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงจากวลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” กลายเป็นคำว่า “หาไม่”

และคำใหม่ที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นศัพท์ใหม่ในภาษา จากนั้นจึงเริ่มเข้าสู่กระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้ การกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่” ได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ทั้งสิ้น 3 กลไก อันได้แก่ บริบทการปรากฏของภาษา การวิเคราะห์ใหม่ และการจางลงทางความหมายตามลำดับ ดังนี้

1) บริบทการปรากฏทางภาษา

ในกลไกนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ตำแหน่งที่ปรากฏทางวากยสัมพันธ์ของวลีปฏิเสธเดิมก่อนที่จะกลายเป็นคำว่า “หาไม่” ได้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์จนนำไปสู่การกลายเป็นคำสันธานได้ นั่นคือ แต่เดิมวลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” มีตำแหน่งทางวากยสัมพันธ์อยู่ท้ายประโยค และมักมีประโยคอื่นตามมาเสมอ ซึ่งบริบทการปรากฏสม่ำเสมอเช่นนี้มีลักษณะคล้ายกับบริบทการปรากฏของคำสันธานในภาษาไทยที่มีตำแหน่งอยู่กึ่งกลางระหว่างสองประโยค ดังนั้นเมื่อบริบทการปรากฏทางภาษาได้เอื้อให้เกิดปรากฏการณ์การกลายเป็นคำไวยากรณ์เช่นนี้จึงส่งผลให้คำเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์ และนำไปสู่การกลายเป็นคำสันธานอย่างสมบูรณ์ โดยมีบริบทการปรากฏเช่นเดียวกับคำสันธานอื่น ๆ ในภาษาไทยทุกประการ

2) การวิเคราะห์ใหม่

กลไกการวิเคราะห์ใหม่ได้ส่งผลทำให้คำว่า “หาไม่” เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์อย่างชัดเจน นั่นคือ จากเดิมที่วลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” ซึ่งถือเป็นวลีที่พัฒนากลายมาเป็นคำว่า “หาไม่” ได้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับคำกริยาหลักภายในประโยค แต่เมื่อได้ผ่านกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ และเข้าสู่กลไกการวิเคราะห์ใหม่ คำว่า “หาไม่” ในฐานะที่เป็นคำสันธาน จะไม่มีความสัมพันธ์กับคำกริยาหลักภายในประโยคอีกต่อไป แต่จะเปลี่ยนบทบาทความสัมพันธ์มาสัมพันธ์กับหน่วยภาษาในระดับข้อความแทน

3) การจางลงทางความหมาย

เมื่อคำปฏิเสธ “หาไม่” ได้กลายมาเป็นคำสันธานจะเกิดการจางลงของความหมายประจำคำ แต่ความหมายเชิงความสัมพันธ์ ที่แฝงอยู่ในความหมายประจำรูปของคำปฏิเสธ

เดิมยังคงอยู่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คำว่า “หาไม่” ยังคงมีเงาความหมายเดิมของวลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” อยู่ อย่างไรก็ตาม เมื่อคำดังกล่าวเกิดการจางลงทางความหมายโดยที่ยังมีเงาความหมายเดิมอยู่ คำคำนี้จะใช้เป็นคำเชื่อมข้อความที่สื่อความหมายแสดงทางเลือก นั่นคือ จะมีหน้าที่เชื่อมหน่วยระดับข้อความ โดยจะเชื่อมโยงข้อความที่ให้ข้อมูลแก่ผู้รับสารตั้งแต่ 2 ข้อมูลขึ้นไป เพื่อใช้เป็นสิ่งประกอบการตัดสินใจของผู้รับสาร (เทพี จรัสจรุงเกียรติ 2543: 45) และ คำว่า “หาไม่” ในฐานะที่เป็นคำสันธานนี้ยังใช้สื่อความหมายให้ผู้รับสารเข้าใจได้ว่า เหตุการณ์ที่แฝงอยู่ภายในสองข้อความจะแสดงเงื่อนไขหรือข้อแม้บางประการที่ขัดแย้งกันอยู่ ทั้งนี้ ข้อความที่ปรากฏหลังคำว่า “หาไม่” มักจะแสดงผลลัพธ์หรือเหตุการณ์ในด้านลบซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้นจริงหรือเป็นเหตุการณ์สมมุติเสมอ ดังนั้น การจางลงทางความหมาย ในที่นี้จึงเป็นการสื่อความหมายที่ลดลงเหลือเพียงความหมายในเชิงความขัดแย้งระหว่างเหตุการณ์ในสองข้อความที่มีคำว่า “หาไม่” เป็นคำเชื่อมข้อความ

อภิปรายผลการศึกษา

สำหรับหัวข้อนี้จะอภิปรายผลการศึกษาทั้งสิ้น 4 ประเด็น ได้แก่ (1) ความเชื่อมโยงระหว่างข้อสมมุติฐานของงานและผลการศึกษา (2) พัฒนาการการใช้คำว่า “หาไม่” ในฐานะที่เป็นคำสันธาน (3) การปรากฏใช้วลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” ที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง และ (4) คุณสมบัติของคำว่า “หาไม่” ในฐานะที่เป็นคำสันธาน ซึ่งประเด็นทั้งหมดจะอภิปรายดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ผลการศึกษาค้นคว้าข้อที่ 1 สอดคล้องกับสมมุติฐานที่ว่า บริบทการปรากฏทางภาษา มีอิทธิพลเอื้อให้คำปฏิเสธเกิดการกลายเป็นคำสันธานได้ ทั้งนี้ เนื่องจากข้อสมมุติฐานดังกล่าว ได้พิจารณาเพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงวากยสัมพันธ์ของคำว่า “หาไม่” เท่านั้น ยังไม่ได้พิจารณาครอบคลุมถึงการกลายเป็นศัพท์ ซึ่งก็ถือเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการกลายเป็นคำสันธานของคำว่า “หาไม่” ได้ อีกทั้งยังไม่ได้พิจารณาประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางความหมายที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม สมมุติฐานที่ได้ตั้งไว้ในประเด็นเรื่องบริบทการปรากฏตำแหน่งเดิมซ้ำๆ นั่นคือ การปรากฏในตำแหน่ง

ท้ายประโยคหน้าและมักมีประโยคหลังตามมาเสมอนั้น ได้เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนแรกของกระบวนการกลายเป็นคำสันธานของคำปฏิเสธ “หาไม่”

ประเด็นที่ 2 ในการศึกษาเส้นทางการกลายเป็นคำสันธานของคำว่า “หาไม่” ตั้งแต่ช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นรัชกาลที่ 1 เรื่อยมาจนถึงสมัยปัจจุบัน พบว่า ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1- 3 วลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” ได้มีการปรากฏใช้อย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในงานเขียนประเภทจดหมายเหตุ และเริ่มพบการปรากฏใช้คำว่า “หาไม่” ในฐานะที่เป็นคำสันธานอยู่บ้างประปรายในงานเขียนประเภทร้อยแก้วทั่วไป เช่น วรรณกรรมหรือจดหมายเหตุต่าง ๆ ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 4-7 คำว่า “หาไม่” ในฐานะที่เป็นคำสันธานเริ่มปรากฏใช้อย่างแพร่หลายมากขึ้นในงานเขียนประเภทบันทึกเหตุการณ์ทั่วไป การเขียนเล่าเรื่องราวในชีวิตประจำวัน หรือการเล่าประสบการณ์การเดินทาง การปรากฏใช้ที่แพร่หลายมากขึ้นของคำว่า “หาไม่” นี้ สามารถบ่งชี้ได้ว่าในช่วงสมัยนี้ คำดังกล่าวได้ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันทั่วไปของคนในสังคม

อย่างไรก็ตาม ในยุคสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2566) กลับไม่พบการใช้คำว่า “หาไม่” ในฐานะที่เป็นคำสันธานในการสื่อสารในชีวิตประจำวันแล้ว เนื่องจากในปัจจุบันได้มีคำใหม่ที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันแทน เช่นคำสันธานว่า *มิฉะนั้น ไม่อย่างนั้น ไม่เช่นนั้น* ซึ่งบริบทของการปรากฏใช้คำเหล่านี้สามารถแปรตามปัจจัยความเป็นทางการและความไม่เป็นทางการในสังคม อย่างไรก็ตาม ในสมัยปัจจุบัน คำสันธาน “หาไม่” ยังปรากฏใช้อยู่บ้างโดยเฉพาะงานเขียนประเภทวรรณกรรมหรือบทละครเชิงประวัติศาสตร์

ประเด็นที่ 3 พบว่า ในช่วงเวลาที่วลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” ได้พัฒนาไปเป็นคำสันธานนั้น พบว่า มีการใช้คำปฏิเสธ “ไม่” ซึ่งถือเป็นคำปฏิเสธหลักในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในขณะที่คำว่า “มิ” ที่เป็นคำปฏิเสธรองมีปริมาณการใช้ลดลงเป็นจำนวนมาก และในช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 คำว่า “ไม่” ได้กลายเป็นคำปฏิเสธหลักอย่างสมบูรณ์เรื่อยมาจนถึงสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2566) (นิดา จำปาทิพย์ 2557: 138) ทั้งนี้ หากพิจารณาช่วงเวลาที่คำว่า “ไม่” กลายเป็นคำปฏิเสธหลักในช่วงรัชกาลที่ 3 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน วลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” ก็เริ่มปรากฏน้อยลงในช่วงรัชกาลที่ 4-7 เรื่อยมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ซึ่งในสมัย

ปัจจุบันก็ไม่พบการปรากฏใช้วลีดังกล่าวในการบอกปฏิเสธแล้ว ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่าในช่วงเวลาที่วลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” เริ่มลดจำนวนการปรากฏลงจนถึงช่วงที่ไม่พบการใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว สาเหตุนี้อาจเนื่องมาจากอิทธิพลการนิยมใช้คำปฏิเสธ “ไม่” ที่เริ่มมีบทบาทเป็นคำปฏิเสธหลักในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 และได้กลายเป็นคำปฏิเสธหลักโดยสมบูรณ์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ฉะนั้น ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4-7 เมื่อมีการใช้คำปฏิเสธ “ไม่” มากขึ้น วลีปฏิเสธ “ก็หาไม่” จึงเริ่มใช้ลดลงและเปลี่ยนแปลงบทบาทไปทำหน้าที่เชื่อมโยงความแทน

ประเด็นที่ 4 ด้านคุณสมบัติของคำว่า “หาไม่” ในฐานะที่เป็นคำสันธาน จากการทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวกับชนิดคำสันธานในภาษาไทย ได้กำหนดคุณสมบัติของคำสันธาน *“หาไม่”* ไว้ ดังนี้

ปรากฏตำแหน่งกึ่งกลางระหว่างสองข้อความที่แสดงเงื่อนไขหรือข้อแม้ที่ขัดแย้งกัน

ไม่ปรากฏร่วมกับคำว่า “ไม่” และ ไม่ปรากฏร่วมกับคำบอกกำหนด “นี้”

มีความหมายปฏิเสธเหตุการณ์ข้างหน้า โดยแสดงเงื่อนไขว่า ถ้าไม่เกิดเหตุการณ์นั้นหรือไม่ทำเช่นนั้นจะเกิดเหตุการณ์หรือผลด้านลบบางอย่างตามมา อีกทั้งยังพ้องความหมายกับคำว่า *มิฉะนั้น*

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกกระบวนการกลายเป็นคำสันธานของคำว่า “หาไม่” ได้พบประเด็นการศึกษาในอีกแง่มุมซึ่งมีความน่าสนใจและสามารถเพิ่มองค์ความรู้ใหม่ให้แก่แวดวงวิชาการภาษาไทยได้ นั่นคือ ควรมีการศึกษาประเด็นของคำว่า “หาไม่” ในแง่มุมที่คำดังกล่าวปรากฏร่วมกับคำอื่น ซึ่งประเด็นการปรากฏร่วมกับคำอื่นนี้ อาจส่งผลให้คำว่า “หาไม่” เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านหน้าที่ทางไวยากรณ์และด้านความหมายได้ ดังนั้นประเด็นดังกล่าวนี้จึงมองว่า เป็นประเด็นที่น่าสนใจและน่าจะมีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไปได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา. 2559. **Grammaticalization กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

กรมศิลปากร. ม.ป.ป. **จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จุลศักราช 1171-1174**. ค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2566, จาก https://shorturl.asia/zDYqZ

กรมศิลปากร. ม.ป.ป. **ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 ภาคปกิณกะ ภาค 1 และประเพณีทำบุญวันเกิด**. ค้นเมื่อ 23 กรกฎกาคม 2566, จาก https://www.finearts.go.th/

กรมศิลปากร. ม.ป.ป. **โคลนติดล้อ**. ค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2566, จาก https://www.finearts.go.th/storage/contents/2020/07/file

เทพี จรัสจรุงเกียรติ. 2543. **หน่วยเชื่อมโยงปริจเฉทภาษาไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. จาก https://cuir.car.chula.ac.th/bitstream/123456789/8965/1/Debi.pdf

นิดา จำปาทิพย์. 2557. **พัฒนาการของคำบอกปฏิเสธ “บ่” “มิ” “ไป่” “ไม่” ในภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. จาก https://shorturl.asia/6MjgO

นววรรณ พันธุเมธา. 2559. **ไวยากรณ์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิรุฬห์ ปิยมหพงศ์. 2561. “*Grammaticalization กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์.*” **วารสารมนุษยศาสตร์** *25* (2): 433-453.

วิจินตน์ ภาณุพงศ์. 2538. **โครสร้างของภาษาไทย: ระบบไวยากรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิจินตน์ ภาณุพงศ์ และคณะ. 2555. **บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3: ชนิดของคำ วลี ประโยค และสัมพันธสาร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.

วิภาส โพธิแพทย์. 2557. *"กระบวนการเกิดคำใหม่ในภาษาไทย."* **วารสารภาษาและภาษาศาสตร์** *32* (2): 1-24.

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. 2526. **ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ: วิวัฒนาการภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรีอังคาร ถาวโรฤทธิ์ และเชิดชัย อุดมพันธ์. 2564. *"การกลายเป็นคำสันธานของคำกริยา "กลับ" ในภาษาไทยสมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน."* **วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้** 9(2): 43-62.

สุรีเนตร จรัสจรุงเกียรติ. 2551. **"ยัง": การศึกษาเชิงประวัติ**." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ห้องสมุดวัชรญาณ. ม.ป.ป. **จดหมายหลวงอุดมสมบัติ**. ค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2566, จาก https://vajirayana.org

ห้องสมุดวัชรญาณ. ม.ป.ป. **พระราชนิพนธ์ไกลบ้าน**. ค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2566, จาก https://vajirayana.org

ห้องสมุดวัชรญาณ. ม.ป.ป. **พระราชหัตถเลขา เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 109**. ค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2566, จาก https://vajirayana.org

ห้องสมุดวัชรญาณ. ม.ป.ป. **ราชาธิราช**. ค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2566, จาก https://vajirayana.org

ห้องสมุดวัชรญาณ. ม.ป.ป. **สามก๊ก ฉบับราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2471**. ค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2566, จาก https://vajirayana.org

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2553. **ชนิดของคำในภาษาไทย: การวิเคราะห์ทางวากยสัมพันธ์**. กรุงเทพฯ: เอเอ็สพี.

อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์. 2547. **ไวยากรณ์ไทยในภาษาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ภาษาอังกฤษ

Heine B., Claudi U. & Hunnemeyer F. 1991. **Grammaticalization A conceptual framework**. Chicago: The University of Chicago Press.

Hopper P. & Traugott E. 2003. **Grammaticalization**. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.

lehmann C. 2020. **Univerbation**. Folia Linguistica Historica, 41: 205-252, from http:22doi.org /10.1515/flih-2020-0007